ПАЛЕОНТОЛОГІЧНИЙ ЗБІРНИК
2017. № 49. С. 63–84

PALEONTOLOGICAL REVIEW
2017. N 49. P. 63–84

ПРО ПАЛЕОНТОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНИ
(наукові школи, напрями палеонтологічних та стратиграфічних досліджень)

ABOUT PALEONTOLOGICAL SOCIETY OF UKRAINE
(scientific schools, directions of paleontological and stratigraphical researches)

Становлення в Україні палеонтології і стратиграфії як наук почалося ще у XIXст. Воно нерозривно пов'язано зі славетними іменами плеяди вчених: Юліан Медвецький, Павло Аполлонович Тутковський, Костянтин Матвійович Феофілактов, Микола Іванович Андрусов, Никифор Дмитрович Борисяк, Олександр Васильович Гуров, Микола Йосипович Лєбєдєв, Едуард Іванович Ейхвальд, Африкан Миколайович Криштофович, з іменами яких пов'язано заснування вітчизняних палеонтолого-стратиграфічних шкіл: Львівської, Київської, Харківської, Дніпровської, Донбаської, Одеської.

Тобто ядро вітчизняної палеонтології і стратиграфії сформувалося задовго до юридичного оформлення співдружності дослідників − Палеонтологічного товариства України.

Юридичного статусу Палеонтологічне товариство України набуло із заснуванням 1977 р. Українського палеонтологічного товариства при Відділенні наук про Землю АН УРСР (постанова Президії АН УРСР від 14 липня 1977 р.) за ініціативи академіка АН УРСР Олега Степановича Вялова. Цією постановою також затверджено Статут та склад Бюро товариства. Активну участь у підготовці матеріалів з обґрунтування створення Товариства та проектів відповідних рішень Відділення наук про Землю АН УРСР і Президії АН УРСР брали палеонтологи – канд. геол.-мін. наук В. А. Присяжнюк, виконуючий обов'язки вченого секретаря Відділення та канд. геол.-мін. наук В. М. Палій – учений секретар Відділення. Заснуванню Товариства сприяли також Міністерство геології УРСР та Міністерство вищої освіти УРСР. Товариство утворено на базі Київського та Львівського відділень Всесоюзного палеонтологічного товариства за участю провідних науковців у галузі палеонтології і стратиграфії України. Першим президентом товариства обрано академіка О. С. Вялова. Згідно з постановою Відділення наук про Землю АН УРСР від 20.04.1991 р. Українське палеонтологічне товариство юридично набуло статус самостійного. Базовою організацією Товариства є Інститут геологічних наук НАН України – найбільш багатопрофільний центр палеонтології та стратиграфії в Україні. ІГН НАН України є головним комунікатором з фундаментальних та прикладних проблем палеонтології та стратиграфії, інтегруючим осередком наукової, науково-організаційної і практичної діяльності палеонтологічного товариства НАН України.

Органами управління товариства є загальне розпорядче зібрання та Рада палеонтологічного товариства НАН України. Видавничу діяльність виконує Редколегія товариства.

До складу Палеонтологічного товариства НАН України входить шість відділень: Київське, Львівське (створені 1951 р.), Харківське (1960), Донбаське (1976), Одеське (1981) та Дніпровське (1982).

Первинна кількість Палеонтологічного товариства становила близько 50 членів. 1980 р. уже налічувалось 222 члени; 1990 р. – 209; 1996 р. – 167. На 2018 р. у складі Товариства – близько 100 членів. Це дійсні, почесні, а також зарубіжні члени.

Палеонтологічне товариство України щорічно проводить сесії з виданням матеріалів. За період існування товариства проведено 38 сесій у різних містах України та видано матеріали цих сесій (загальна кількість – 43 видання).

Напрями діяльності Українського палеонтологічного товариства:

– проведення щорічних сесій з презентацією нових матеріалів і палеонтологічних знахідок;

– проведення колоквіумів і шкіл з окремих питань та проблем палеонтології;

– організація і проведення виїзних сесій Палеонтологічного товариства в різних містах

України та тематичних палеонтолого-стратиграфічних екскурсій;

– видання збірок наукових праць членів Товариства;

– пропаганда нових найбільш важливих та актуальних напрямів палеонтолого-стратиграфічних досліджень з відповідними рекомендаціями геологічним установам щодо їх впровадження в практику геологічних робіт; популяризаторська діяльність з проведенням екскурсій у музеях, утворення гуртків та палеонтологічних експозицій у школах, читання науково-популярних лекцій тощо.

Важливим досягненням українських палеонтологів та стратиграфів стало видання Стратиграфічного кодексу України 1997 р. (під редакцією Ю. В. Тесленка) та 2012 р. (за редакцією П. Ф. Гожика).

Певним підсумком палеонтолого-стратиграфічних досліджень стало видання 2013 р. фундаментальної монографії **"*Стратиграфія верхнього протерозою, палеозою та мезозою України*"** (головний редактор П. Ф. Гожик) колективу авторів з ІГН НАН України та фахівців з інших наукових та виробничих установ України. У виданні наведено узагальнення й теоретичне обґрунтування та прикладне застосування стратиграфії верхньопротерозойських та фанерозойський відкладів України. За розробленими принципами районування теренів України для всіх систем створено місцеві, регіональні та кореляційні схеми.

Важливо виокремити значний доробок палеонтологів у розвитку музейної справи та збереженні геологічної спадщини.

Президенти Палеонтологічного товариства України

Вялов Олег Степанович, академік АН УРСР, доктор геол.-мін. наук, професор. Президент Українського палеонтологічного товариства (1977–1988), завідувач кафедри історичної геології і палеонтології Львівського державного університету ім. Івана Франка заснував при кафедрі Кабінет історії геології, організував у Палеонтологічному музеї монографічний відділ, у якому

зберігаються оригінали палеонтологічних робіт. Був засновником та першим президентом Львівського геологічного товариства, засновником "Палеонтологічного збірника" (1961).

О. С. Вялов розвивав фундаментальні напрями геології, палеонтології і стратиграфії. Опублікував понад 600 наукових праць. У першій Антарктичній експедиції Академії наук СРСР (1955–1956) він очолив геологічні дослідження.

Тесленко Юрій Володимирович, доктор геол.-мін. наук, професор, президент Українського палеонтологічного товариства (1989–2002), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заступник голови Національного МСК України, голова комісії з термінології та номенклатури цього комітету. Під його керівництвом створено перший Стратиграфічний кодекс України (1997).

Наукові дослідження Ю. В. Тесленка охоплювали різні галузі геології, серед яких теоретичні основи стратиграфії осадових утворень, палеокліматичні реконструкції за палеоботанічними даними, питання палеофлористики, тафономії рослинних залишків. Опублікував понад 200 статей та монографій.

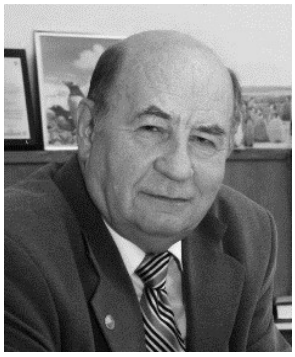

Гожик Петро Феодосійович, академік НАН України, доктор геол.-мін. наук, професор, президент Українського палеонтологічного товариства (з 2002 р.). П. Ф. Гожик – відомий український вчений у галузі загальної, нафтової і морської геології, палеонтології та стратиграфії, учень В. Г. Бондарчука. Наукові інтереси П. Ф. Гожика багатогранні, передусім, він є визнаним дослідником викопних прісноводних молюсків з неоген-четвертинних відкладів півдня Східної Європи, їм присвячені його численні статті та чотири монографії. Вчений розвиває новий фундаментальний напрям у науці – біосферну геологію.

Науковий доробок П. Ф. Гожика становить понад 360 друкованих праць, серед яких більше десятка монографій. П. Ф. Гожик очолює Національний стратиграфічний комітет України, був ініціатором створення та першим директором Центру антарктичних досліджень НАН України (нині Український Антарктичний центр Міністерства освіти і науки), організатор експедицій до української антарктичної станції "Академік Вернадський" на НДС "Ернст Кренкель", є науковим керівником Науково-технічної ради з досліджень Антарктики, член Міжнародної комісії з вивчення четвертинного періоду (INQUA). П. Ф. Гожик – головний редактор "Геологічного журналу", "Українського антарктичного журналу", "Збірника наукових праць Інституту геологічних наук НАН України", заступник головного редактора "Палеонтологічного збірника", член редколегії багатьох українських та зарубіжних видань.

Структура палеонтологічного товариства України

РАДА УКРАЇНСЬКОГО ПАЛЕОНТОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА				
ПРЕЗИДЕНТИ:				
академік АН УРСР *д-р геол.-мін. наук, проф.* ***О.С. Вялов*** (1977-1988)		*д-р геол.-мін. наук, проф.* ***Ю.В. Тесленко*** (1989-2002)		*академік НАН України* *д-р геол.-мін. наук, проф.* ***П.Ф. Гожик*** (з 2003 р.)
ВІЦЕ-ПРЕЗИДЕНТИ:				
чл.-кор. АН УРСР *д-р геол.-мін. наук* ***В.Я. Дідковський*** (до 1995 р.)	*д-р геол.-мін.наук, професор* ***О.Л. Ейнор*** (до 1999 р.)	*д-р геол.-мін.наук, професор* ***В.П. Макридін*** (до 2001 р.)	*д-р геол.-мін.наук, професор* ***О.П. Фісуненко*** (до 2003 р.)	*д-р геол.-мін. наук* ***В.Ю. Зосимович*** (з 1989 р.)
ВЧЕНІ СЕКРЕТАРІ:				
канд. геол.-мін. наук ***В.С. Горбунов*** (1977)	*канд. геол.-мін. наук* ***Є.Я. Краєва*** (1977-1978)	*канд. геол.- мін. наук* ***М.М. Пермякова*** (1979-2002)	*д-р геол. наук* ***О.А. Сіренко*** (2003-2015)	*канд. геол. наук* ***В.І. Єфіменко*** (з 2015 р.)
ЧЛЕНИ РАДИ:				
академік АН УРСР ***В.О. Топачевський*** (Київ) *чл.-кор. АН УРСР* ***Є.О. Новік*** (Київ) *доктори геол.-мін. наук:* *проф.* ***Д.Є. Айзенверг*** (Київ) *проф.* ***І.М. Барг*** (Дніпро) ***М.В. Вдовенко*** (Київ) ***М.А. Воронова*** (Київ) *проф.* ***В.О. Горецький*** (Львів) ***Д.М. Дригант*** (Львів) *проф.* ***М.М. Іванік*** (Київ)		*проф.* ***Р.Й. Лещух*** (Львів) *проф.* ***С.А. Мороз*** (Київ) *проф.* ***М.Ф. Носовський*** (Дніпро) ***О.П. Ольштинська*** (Київ) *проф.* ***С.І. Пастернак*** (Львів) *проф.* ***І.М. Сулімов*** (Одеса) *проф.* ***С.І. Шуменко*** (Харків) ***О.К. Щоголєв*** (Київ) *проф.* ***І.Г. Яцко*** (Одеса) *доктори біол. наук:* ***О.І. Артюшенко*** (Київ) ***С.В. Сябряй*** (Київ)		*канд. геол.-мін. наук:* ***О.І. Берченко*** (Київ) ***В.І. Гаврилишин*** (Львів) ***Л.П. Горбач*** (Сімферополь) ***В.П. Гриценко*** (Київ) ***Є.Я. Краєва*** (Київ) ***С.А. Люльєва*** (Київ) ***Н.В. Маслун*** (Київ) ***В.М. Нероденко*** (Київ) ***М.І. Удовиченко*** (Луганськ)
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАЛЕОНТОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА				
ВІДПОВІДАЛЬНІ РЕДАКТОРИ:				
академік АН УРСР *д-р геол.-мін. наук, проф.* ***О.С. Вялов*** (1977-1988)		*д-р геол.-мін. наук, проф.* ***Ю.В. Тесленко*** (1989-2002)		*академік НАН України* *д-р геол.-мін. наук, проф.* ***П.Ф. Гожик*** (з 2003 р.)
ВІДПОВІДАЛЬНІ СЕКРЕТАРІ:				
канд. геол.-мін. наук ***Є.Я. Краєва*** (1977-1978)	*канд. геол.-мін. наук* ***Н.В. Маслун*** (1979-2002)	*д-р геол. наук* ***О.А. Сіренко*** (2003-2014)	*канд. геол. наук* ***В.Ю.Очаковський*** (з 2014 р.)	
ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:				
акад. АН УРСР ***В.О. Топачевський*** *чл.-кор. АН УРСР* ***В.Я. Дідковський*** *д-р геол.- мін. наук, проф.* ***В.П. Макридін*** *д-р геол.-мін. наук* ***В.Ю. Зосимович*** *д-р геол.- мін. наук* ***М.М. Іванік*** *д-р геол.- мін. наук* ***Д.Є. Макаренко*** *д-р геол.- мін. наук* ***О.К. Щоголєв*** *д-р геол. наук* ***Т.П. Міхницька*** *д-р геол. наук* ***О.П. Ольштинська***		*д-р геол.- мін. наук* ***В.І. Полєтаєв*** *д-р. геол. наук* ***О.А. Сіренко*** *д-р біол. наук* ***С.В. Сябряй*** *канд. геол.- мін. наук* ***В.І. Гаврилишин*** *канд. геол.- мін. наук* ***А.А. Іщенко*** *канд. геол.- мін. наук* ***Н.В. Маслун*** *канд. геол. наук* ***В.І. Єфіменко*** *канд. геол. наук* ***В.Ю. Очаковський*** *канд. геол. наук* ***Т.В. Шевченко***		

Структура палеонтологічного товариства України (персоналії)

Президенти, відповідальні редактори

О.С. Вялов

Ю.В. Тесленко

П.Ф. Гожик

Віце-президенти:

В.Я. Дідковський

О.Л. Ейнор

В.П. Макридін

О.П. Фісуненко

В.Ю. Зосимович

Вчені секретарі Ради, редколегії

В.С. Горбунов

Є.Я. Краєва

М.М. Пермякова

Н.В. Маслун

О.А. Сіренко

В.І. Єфіменко

В.Ю. Очаковський

Члени Ради, редколегії:

В.О.Топачевський

К.Й. Новик

Д.Є.Айзенверг

І.М. Барг

М.В. Вдовенко

М.А. Воронова

В.О. Горецький

М.М. Іванік

Р.Й. Лещух

Д.Є.Макаренко

С.А. Мороз

М.Ф. Носовський

С.І. Пастернак

І.М. Сулімов

С.І. Шуменко

О.К. Щоголєв

І.Г. Яцко

О.І. Артюшенко

С.В. Сябряй

Т.П. Міхницька

В.І. Полєтаєв

О.П. Ольштинська

О.І. Берченко

Л.П. Горбач

В.І. Гаврилишин

В.П. Гриценко

Д.М. Дригант

С.А. Люльєва

В.М.Нероденко

М.І. Удовиченко

Т.В. Шевченко

У складі Палеонтологічного товариства України шість відділень: Київське, Львівське, Харківське, Донбаське, Одеське та Дніпровське.

Київське відділення засновано 1951 р. Голови – доктор геол.-мін. наук О. К. Щоголєв, канд. геол.-мін. наук В. П. Гриценко.

Київська палеонтолого-стратиграфічна школа бере початок з часів заснування Київського університету Святого Володимира (1834) та Інституту геологічних наук НАН України (1926). Її фундаторами були професори Київського університету К. М. Феофілактов (1818–1901), М. І. Андрусов (1861–1924), П. А. Тутковський (1858–1930).

Усебічний розвиток київської палеонтолого-стратиграфічної школи нерозривно пов'язаний з іменами таких видатних учених як, П. Я. Армашевський (1851–1919), П. М. Венюков (1856–1916), О. С. Рогович (1812–1878), І. Ф. Шмальгаузен (1849–1894), М. В. Павлова (1854–1938), Г. В. Закревська (1894–1974), В. І. Крокос (1889–1936), Б. І. Чернишов (1888–1950), В. Г. Бондарчук (1905–1993), К. Й. Новик (1898–1984), О. К. Каптаренко-Черноусова (1899–1984), В. Я. Дідковський (1914–1995), М. М. Клюшников (1905–1976), А. П. Ротай (1902–1977), Г. І. Молявко (1901–1986), В. М. Семененко (1934–2012), С. А. Мороз (1937–1997), І. М. Ямниченко ( ), Д. Є. Макаренко (1925–2008), О. К. Щоголєв (1930–2014). В. М. Нероденко (), І. Г. Підоплічко, В. О. Топачевський, Ю. В. Тесленко.

Розбудові та розвитку Київського відділення товариства сприяли Д. Є. Айзенверг, О. І. Берченко, М. В. Вдовенко, М. А. Воронова, П. Ф. Гожик, В. С. Горбунов, В. П. Гриценко, Н. І. Дикань, О. Л. Ейнор, В. С. Заїка-Новацький, В. Ю. Зосимович, М. М. Іванік, В. В. Кир'янов, Є. Я. Краєва, М. С. Комар, Л. І. Константиненко, В. Г. Куліченко, С. А. Люл'єва, Н. В. Маслун, О. П. Ольштинська, В. М. Палій, М. М. Пермякова, В. В. Пермяков, Л. Ф. Плотнікова, В. І. Полєтаєв, В. А. Присяжнюк, О. А. Сіренко, Д. М. П'яткова, С. В. Сябряй, П. Д. Цегельнюк та багато інших дослідників. Палеонтолого-стратиграфічний напрям розвивався в Інституті геологічних наук НАН України, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному науково-природничому музеї НАН України, в палеонтолого-стратиграфічних осередках Міністерства геології України, ДП "Північгеологія", УкрДГРІ.

За тривалий час існування київської палеонтолого-стратиграфічної школи було започатковано і набули розвитку фундаментальні та прикладні напрями досліджень – стратиграфічний, палеонтологічний, палеоботанічний, палінологічний, мікропалеонтологічний, палеоекологічний, морської геології, методологічний та методичний.

Вагомий внесок зроблено київськими мікропалеонтологами і стратиграфами у вивчення палеонтології і стратиграфії океанічних осадків. Морські палеонтолого-стратиграфічні дослідження в ІГН, започатковані під керівництвом чл.-кор. АН УРСР В. Я. Дідковського, проводили за матеріалами багатьох морських експедицій у Світовому океані та внутрішніх морях (П. Ф. Гожик, В. М. Семененко, Б. Ф. Зернецький, М. М. Іванік, Д. Є. Макаренко та ін.).

Фундаментальне наукове значення мають палеонтологічні колекції, які зберігаються в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та монографічному сховищі геологічного відділу Національного науково-природничого музею НАН України, а саме визначається можливістю перевірки та порівняння, що особливо важливо для монографічних палеонтологічних досліджень. Сьогодні тут знаходиться понад 360 колекцій з 15 країн 127 авторів, які передали від однієї до 15 колекцій.

Наукові досягнення представників Київської палеонтолого-стратиграфічної школи неодноразово відзначалися преміями та нагородами. Так, 1976 р. авторський колектив у складі В. Г. Бондарчука, В. Я. Дідковського, Д. Є. Айзенверга, О. К. Каптаренко-Черноусової, В. Т. Сябряя, І. М. Ямниченка, О. В. Крашенінникової, Т. Ю. Лапчик, Г. І. Молявка, П. Л. Шульги удостоєно Державної премії УРСР в галузі науки і техніки за багатотомне видання "*Стратиграфія УРСР*". У 2007 р. Національною академією наук України засновано премію імені П. А. Тутковського, першими лауреатами якої стали П. Ф. Гожик, М. М. Іванік, Н. В. Маслун за цикл наукових праць з палеонтології та стратиграфії кайнозою, а в подальшому – палеонтологи Н. І. Дикань (2010 р.), В. М. Палій (2013).

Палеонтолого-стратиграфічні дослідження Київської палеонтолого-стратиграфічної школи, крім фундаментального наукового значення, мають прикладне, застосовують у геологічній практиці, геологічному картуванні та пошуках, розвідці і розробці корисних копалин.

Львівське відділення засновано 1951 р.

Голови – академік АН України О. С. Вялов, канд. геол.-мін. наук В. І. Гаврилишин, доктор геол.-мін. наук Д. М. Дригант, доктор геол.-мін. наук Р. Й. Лещух.

Львівська палеонтолого-стратиграфічна школа є найдавнішою в Україні, її започатковано ще у XVIII ст. у Львівському університеті (нині – Львівський національний університет імені Івана Франка). Фундаментальні палеонтологічні дослідження започаткував Юліан Медвецький (1845–1918) – засновник геолого-палеонтологічної кафедри Львівського університету та ректор Львівської політехніки. Тут викладали відомі професори Й. Семірадський, В. Зих, Я. Самсонович, Б. Кокошинська. У 1945 р. у Львівському університеті засновано геологічний факультет, до складу якого увійшла кафедра історичної геології та палеонтології, на чолі з О. С. Вяловим. У подальшому кафедру очолюють професори В. О. Горецький, Я. О Кульчицький, Г. Ю Григорчук, Р. Й Лещух. Наукова діяльність її працівників спрямована на вивчення геології, тектоніки, стратиграфії та палеонтології різних регіонів. Колектив кафедри представлений такими видатними палеонтологами та страти графами, як професори В. О. Горецький, Л. М. Кудрін, Б. Т. Голєв, доценти В. Г. Шеремета, З. Хмілевський, завідувач Геологічного музею (1958–1978), Л. П. Горбач, Член-кореспондент АН України В. В. Глушко, професор А. С. Андрєєва-Григорович (А. С. Григорович).

Розвитку Львівської школи сприяли палеонтологи та стратиграфи Інституту геології і геохімії горючих корисних копалин АН УРСР, Львівського Природознавчого музею НАН України, Українського науково-дослідного геологорозвідувального інституту (УкрДГРІ), серед яких доктор геол.-мін. Наук І. В. Венглінський, доктор геол.-мін. наук С. І. Пастернак, канд. геол.-мін. наук В. І. Гаврилишин, канд. геол.-мін. наук С. П. Коцюбинський, доктор геолого-мінералогічних наук Д. М. Дригант, канд. геол.-мін. наук В. А. Гинда, канд. геол.-мін. наук Я. В. Совчик, канд. геол.-мін. наук Г. М. Помяновська.

Львівську мікропалеонтологічну школу створено під керівництвом академіка О. С. Вялова. Створено мікробіостратиграфічні лабораторії з метою стратиграфічного забезпечення геолого-знімальних та геологорозвідувальних робіт на нафту і газ. В УкрДГРІ під керівництвом Л. С. Пішванової функціонувала одна з найкращих у колишньому Радянському союзі мікропалеонтологічних лабораторій, де виконували комплексні біостратиграфічні дослідження за різними групами мікрофосилій з залученням літологічних та геофізичних методів. В Івано-Франківську в Центральній Науково-дослідній лабораторії (ЦНДЛ) під керівництвом М. М. Іваніка вперше впроваджено комплексну обробку кернового матеріалу з використанням для дезінтеграції зразків ультразвукове устаткування, а також математичні методи досліджень мікрофауни, зокрема, статистичний, евристичного моделювання, багатократної кореляції.

Форамініфери вивчали О. М. Цибульська, Л. С. Пішванова, Н. В. Дабагян, Н. Я. Бояринцева, Л. В. Проснякова (Іванова), Г. М. Волошина, Л. В. Буриндіна (Колчинцева), В. П. Кравченко, І. В. Венглінський, А. С. Терещук, В. Г. Дулуб), О. С. Турик), Л. П. Андреєва, А. О. Муромцева, С. В. Розумейко, Є. А. Левченко, Т. А. Кирилова, М. М. Іванік, Н. В. Маслун, А. Д. Грузман, С. С. Ляльович, Л. Д. Пономарьова, М. О. Менкес (Ткачук), І. М. Петрова, І. В. Бухало, В. М. Заволянська, І. Т. Циж, Н. І. Смолінська, Т. М Орлів, І. О. Верес, Є. В. Мятлюк, Н. І. Маслакова, Г. І. Нємков, М. Я. Сєрова, Л. Г. Даїн, Л. Г. Мінтузова, Н. М. Жабіна, С. Р. Гнилко, М. Кулянда. Остракоди досліджували Л. В. Колчинцева (Буриндіна), К. Я. Гуревич, Т. В. Єршова; тинтиніди і диноцисти – Л. В. Лінецька, Н. М. Жабіна; радіолярії – П. Ю. Лозиняк; мікрофітофосилії – Г. О. Орлова-Турчина, М. Є. Огороднік, В. Б. Богомягкова, Н. Я. Шварьова, І. І. Партика, Л. О. Портнягіна, Н. Я. Тесля, Н. А. Трофимович, А. Г. Ульянова, Р. М. Лашманова, М. І. Бурова, водорості – К. Я. Гуревич, О. В. Анікєєва, спонгіофауну – М. М. Іванік, нанопланктон – А. С. Андрєєва-Григорович, Л. В. Проснякова (Іванова), Г. М. Романів, Н. А. Савицька.

Мікропалеонтологи Львівської школи виховали плеяду своїх послідовників, які продовжують дослідження своїх вчителів. Започатковано нові напрями палеонтолого-стратиграфічних досліджень. Доктор геол.-мін. наук М. М. Іванік запропонував і розробив методику використання спонгіофосилій (спікули губок) для біостратиграфії мезокайнозойських відкладів Карапато-Чорноморського сегмента Тетису та прилеглих регіонів Східно-Європейської платформи. Кандидат геол. наук Д. В. Мачальський впровадив бактеріальну мікропалеонтологію і палеоокеанологію для визначення вмісту біогенної складової та особливостей седиментації карбонатних та кременевих відкладів.

Харківське відділення, засноване 1960 р.

Голови – доктор геол.-мін. наук, професор В. П. Макридін, доктор геол. наук А. В. Матвєєв.

Палеонтолого-стратиграфічні дослідження під керівництвом професорів Харківського університету започаткували у другій половині XIX ст. Н. Д. Борисяк (1843–1863), І. Ф. Леваковський (1863–1905), А. В. Гуров (1845–1919).

Харківська палеонтологічна школа виникла на основі геологічної школи, створеної професором Д. Н. Соболєвим. Професор Д. Н. Соболєв – доктор геол.-мін. наук, заслужений діяч науки України, протягом багатьох років здійснював наукове керівництво роботою геологів на кафедрі геології в Харківському університеті, у Науково-дослідному інституті геології. Його наукові дослідження присвячені пошукам закономірностей в історії Землі і життя на ній. Він вивчав еволюцію гоніатитів, у яких вперше визначив ізоморфні ряди.

Подальший розвиток харківської школи пов'язаний з іменем учня Д. Н. Соболєва – професора В. П. Макридіна – заслуженого діяча науки УРСР, почесного члена Всесоюзного палеонтологічного товариства, завідувача кафедри геології і палеонтології Харківського державного університету. В П. Макридін вивчав брахіоподи, двостулкові й черевоногі молюски, їх морфологічні особливості, мікроструктуру, речовинний склад скелета, біостратиграфічне значення, досліджував зоогеографічне районування Світового океану в мезозойській та кайнозойській ерах. Він є автором фундаментальних наукових праць "*Современная палеонтология. Методы, направления, проблемы, практическое приложение*" (редактори В. В. Меннер та В. П. Макридін), "*Палеонтологія. Принципи науки*" (редактори В. П. Макридін та О. С. Раутіан), "*Краткий палеонтологический словар*" (редактори В. П. Макридін, І. С. Барсков) та багатьох інших.

Сформована на рубежі 50–60 років XX ст. харківська школа об'єднала близько 80 учених Харківського університету та інших ВНЗ, науково-дослідних інститутів і виробничих геологічних організацій СРСР і фахівців з далекого зарубіжжя, які працювали або стажувалися на кафедрі геології університету. Харківська палеонтологічна школа виховала понад 50 кандидатів наук. Особливі успіхи досягнуто у вивченні мезокайнозойських брахіопод, розробці й впровадженні методик досліджень внутрішньої будови, палеогістології та палеобіогеохімії різних груп викопних безхребетних.

Професор С. І. Шуменко розробив основи методики підготовки препаратів для електронного мікроскопа та започаткував вивчення мезозойського та кайнозойського вапняного нанопланктону. Його учні (В. П. Стеценко, Данг Дик Нга, А. А. Рагімлі, Р. О. Кашкарли, Г. М. Романів, А. В. Матвєєв) продовжили вивчення нанопланктону на теренах усього колишнього СРСР.

У 1968 р. на кафедрі геології розпочато біомінералогічні дослідження. Мікроструктурне вивчення черепашок мезозойських і кайнозойських брахіопод, яку виконували В. П. Камишан, Ю. І. Кац та Е. С. Тхоржевський під керівництвом В. П. Макридіна, почало логічно доповнюватись біогеохімічними дослідженнями скелетної речовини.

Мінералогічними дослідженнями скелетної речовини різних груп фауни (молюсків, моховаток, брахіопод, остракод, коралів та інших безхребетних) займався Ю. А. Борисенко. Палеобіогеохімічний аналіз геоісторичних подій проводив О. М. Васильєв.

Дніпровське відділення, створене 1982 р.

Голови – доктор геол.-мін. наук М. Ф. Носовський, доктор геол.-мін. наук, професор І. М. Барг, канд. геол.-мін. наук В. Л. Стефанський.

Засновником наукової школи стратиграфії Донбасу був великий знавець палеозойських решток, ректор Дніпропетровського гірничого інституту, професор М. Й. Лебедєв (1863–1931), почесний член ВУАН, заслужений діяч науки і техніки УРСР, почесний член Інституту геологічних наук АН УРСР. Тридцять років він очолював кафедру історичної геології та палеонтології, 14 років керував Дніпропетровським Гірничим інститутом (до 1911 р. – Вище гірниче училище). М. Й. Лебедєв був одним із засновників геолого-розвідувального факультету, організував заснування Науково-дослідного інституту геології, що згодом увійшов до складу Дніпропетровського університету.

Розвиток Дніпропетровської наукової школи палеонтології і стратиграфії фанерозою пов'язаний з ім'ям видатного вченого-геолога М. Ф. Носовського, під керівництвом якого протягом сорока п'яти років проводили дослідження в Дніпропетровському державному університеті. М. Ф. Носовський – доктор геол.-мін. наук, заслужений працівник вищої школи УРСР, заслужений діяч науки і техніки України, директор НДІ геології, проректор Дніпропетровського державного університету з наукової роботи, засновник наукової школи з вивчення геологічної будови Південної України. Автор уніфікованої стратиграфічної шкали палеогену Південної України за кореляцією опорних розрізів Криму та Північного Причорномор'я, а також стратиграфічної схеми неогену Південної України (рукопис), затвердженої 1995 р. Національним стратиграфічним комітетом України як основа для складання Державних геологічних і прогнозних карт корисних копалин Південної України.

Згодом палеонтолого-стратиграфічний напрям в Дніпропетровському університеті очолював учень М. Ф. Носовського, доктор геол.-мін. наук, професор кафедри геології та гідрогеології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (ДНУ) Ігор Мойсейович Барг, відомий фахівець у галузі геології, палеонтології, історичної геології, палеогеографії, палеоекології. Він створив сучасну схему стратиграфії четвертинних відкладів Азово-Чорноморського басейну, вдосконалив схему неогенових відкладів Південної України. Науковий доробок І. М. Барга становить п'ять монографій та понад 150 наукових статей у провідних геологічних виданнях України та Росії. Ці праці присвячені переважно стратиграфії, палеонтології, палеобіономії неоген-четвертинних відкладів Південної України.

А. О. Веселов – канд. геол.-мін. наук, директор Дніпропетровського філіалу Інституту мінеральних ресурсів, пізніше це ДВ УкрДГРІ (1968–1972) – один з найбільш яскравих та досвідчених українських геологів, який зробив значний внесок у розвиток стратиграфії та палеонтології палеогену і неогену України, Західної Європи, а також півдня колишнього СРСР. А. О. Веселов вивчав палеогенові та неогенові молюски України. Особливе значення мають його труди щодо розчленування та кореляції олігоценових покладів Східного та Західного Паратетісу, історії розвитку півдня України в кайнозої, палеонтології молюсків олігоцену, статті з першими описами олігоценових відкладів Причорномор'я. Опублікував понад 100 наукових праць, самостійно та сумісно визначив чимало стратонів еоцену та олігоцену.

У різні часи палеонтологи і стратиграфи працювали у Дніпропетровському університеті (нині – Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара), Гірничому інституті (ВНЗ "Дніпропетровський національний гірничий університет"), Інституті мінеральних ресурсів (пізніше УкрДГРІ), а також у виробничому підприємстві КП "ПівденьУкргеологія".

У Гірничому інституті проводили дослідження К. В. Пермякова, В. І. Погодіна (Лєбедєва), Н. О. Балєєва.

З другої половини XX ст. основний осередок палеонтологічних досліджень знаходиться в Науково-дослідному інституті геології (НДІ геології) і на геолого-географічному факультеті Дніпропетровського державного університету. Ці дослідження пов'язані з іменами А. Єфімової, М. М. Карлова, А. В. Приходько, Н. З. Хмарського, В. К. Тетерюк, В. В. Кораллової, А. С. Андрєєвої-Григорович, І. М. Барга, Д. Коненкової, Є. М. Богданович, В. Л. Стефанського, Т. А. Стефанської (Іванової), О. В. Бондар, Д. О. Сапронової, Д. О. Старіна.

Науковці Дніпропетровського національного гірничого університету понад п'ятдесять років присвятили вивченню викопних фауни і флори України, зокрема, Н. В. Ярошенко, Д. І. Денисенко, А. В. Федіна, С. М. Войцех, Е. А. Глузбар, Н. Г. Савенко, В. Л. Стефанський.

Дослідження з палеонтології та стратиграфії були також невід'ємною частиною геологічних робіт на виробничому підприємстві КП "ПівденьУкргеологія". Палеонтологічні рештки вивчали: І. Б. Гершенгорн, Л. П. Самарська, О. К. Коломійцева, З. В. Гришко, Г. М. Стефанська (Студинська), О. Л. Давидова, В. П. Пономаренко.

Донбаське відділення, засноване 1976 р.

Голови – доктор геол.- мін. наук, професор О. П. Фісуненко, канд. геол.-мін. наук, доцент М. І. Удовиченко. Осередки його були в містах Донецьк, Луганськ, Артемівськ (нині – м. Бахмут), Комунарськ (нині – м. Алчевськ).

Серед засновників палеонтологічних досліджень в Донбасі були академік Російської Академії наук Е. І. Ейхвальд – засновник вивчення брахіопод на теренах України та професор Харківського університету І. Ф. Лєваковський.

У Донецьку вагомі палеонтолого-стратиграфічні дослідження проводили фахівці Донецького технічного університету, зокрема доктор геолого-мінералогічних наук професор Л. П. Нестеренко. Кандидат геол.-мін. наук, доцент Н. П. Василюк започаткувала в Донецьку школу з вивчення палеозойських коралів, канд. геол.-мін. наук Т. О. Козирева, канд. геол.-мін. наук В. Ю. Полякова, О. М. Степанова вивчають форамініфери ранньої пермі.

В Інституті фізико-органічної хімії і вуглехімії НАН України **у Донецьку** канд. геол.-мін. наук Г. П. Маценко досліджує флори карбону Донбасу.

Палеонтолого-стратиграфічні дослідження проводили **в Луганському** національному університеті ім. Т. Шевченка і Луганській комплексній геологорозвідувальній експедиції – канд. геол.-мін. наук М. Я. Бланк, професор О. П. Фісуненко, канд. сільско-господарських наук, доцент П. І. Луцький, канд. педагогічних наук, доцент Б. В. Пічугін, канд. геол.-мін. наук, доцент І. О. Татолі та інші.

У Луганському університеті за ініціативою професора О. П. Фісуненка на кафедрі фізичної географії та геології створено проблемні наукові групи студентів і лаборантів, серед них група з досліження листової флори середнього карбону Донбасу, до складу якої входили О. П. Губська, В. М. Єфременко, Н. І. Рибальченко та В. В. Цупікова.

Новим напрямом у вивченні кам'яновугільних рослин було дослідження карбонатних конкрецій із пластів вугілля за методикою Н. С. Снігіревської. Ці роботи проводили О. П. Губська та А. О. Лебєдєва.

Л. О. Кислик та В. Л. Фесенко вивчали спор та пилок із кам'яновульних відкладів, А. І. Ковальский досліджував корали-ругози силуру–карбону, В. С. Сизов – іхтіофауну середнього та верхнього карбону.

У Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка під керівництвом канд. геол.-мін.наук, доцента М. І. Удовиченко палеонтологічні дослідження проводять канд. геол. наук, доцент А. В. Братішко, Є. О. Звонок, В. С. Дернов.

У Бахмуті палеонтологічні дослідження проводились в Артемівській геологорозвідувальній експедиції об'єднання "Донбасгеологія". Тут функціонувала знана палінологічна школа. Її представниками є канд. геол.- мін. наук А. А. Міхеліс, О. Г. Шварцман, В. С. Узіюк.

З. А. Косенко була одною з початківців вивчення конодонтів в Україні, вивчала форамініфери карбону.

Алчевські мікропалеонтологи канд. геол.-мін. наук, доценти Донбаського гірничо-металургійного інституту В. Ф. Горбенко і Ж. І. Долина є фахівцями зі стратиграфії і форамініфер верхньокрейдових відкладів Донбасу.

Одеське відділення, засноване 1981 р.

Голова – доктор геол.-мін. наук, професор І. Н. Сулімов.

Цей напрям зародився завдяки наполегливій праці плеяди вчених – приват-доцентів та професорів Одеського (Новоросійського) університету. Ось лише деякі з них: видатний геолог і палеонтолог І. Ф. Сінцов – доктор мінералогії і геогнозії, доцент кафедри геології та палеонтології, згодом професор Новоросійського Університету, завідувач голови Геологічного кабінету, видатний вітчизняний учений, доктор геологічних наук, професор В. Д. Ласкарєв – професор Новоросійського університету.

Тут почав вивчати викопні рослини видатний палеоботанік доктор біологічних наук, професор, академік Української Академії наук, член-кореспондент Російської Академії наук, один з фундаторів Російського палеонтологічного товариства, його секретар, згодом заступник президента і президент А. Н. Криштофович.

Перу видатного палеоботаніка М. Д. Залеського належить монографія про кам'яновугільну флору Донбасу.

Професор І. Я. Яцько – доктор геол.-мін. наук, завідувач відділу палеонтології Зоолого-біологічного інституту, кафедри геології Інституту професійної освіти, доцент кафедри гідрогеології і палеонтології, завідувач кафедри загальної геології і гідрогеології, професор кафедри геології, завідувач кафедри загальної та морської геології Одеського університету.

Професор В. В. Янко – доктор геол.-мін. наук, член палеонтологічних товариств України, Росії, Геологічного товариства Америки, Американської асоціації передових учених, Міжнародної спілки форамініферових досліджень ім. Кушмана, професор кафедри загальної і морської геології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, відомий вчений, морський геолог, палеонтолог та стратиграф, учениця І. Я. Яцька. Наукова діяльність В. В. Янко присвячена вивченню палеонтології форамініфер і стратиграфії четвертинних відкладів південних морів СРСР. Розробила нові схеми стратиграфії четвертинних відкладів Понтокаспію за форамініферами ("*Четвертинні форамініфери Чорного моря*", 1988 р.). Активно займається прикладними проблемами морської геоекології, проводить наукові дослідження в рамках міжнародних проектів.

НАПРЯМИ ПАЛЕОНТОЛОГІЧНИХ ТА СТРАТИГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У традиціях Українського палеонтологічного товариства – послідовний розвиток успадкованих пріоритетів таких наукових напрямів і шкіл, як палеонтологія, стратиграфія, морська геологія, що мають в Україні давню історію. Ще на початку XX ст., коли в Україні закладали базу комплексного вивчення геологічної будови та закономірностей поширення корисних копалин в основі геологічних розробок, були стратиграфічні дослідження на засадах палеонтологічного методу розчленування та кореляції гірських порід. Ці роботи виконували в Київському, Харківському, Одеському (Новоросійському), а також найстарішому в Україні Львівському університетах, у яких уже в той час існували кафедри палеонтології. Їх очолювали в Києві професори Н. І. Андрусов, К. М. Феофілактов, в Харкові – М. Д. Соболєв, Дніпропетровську – М. Й. Лебедєв, Одесі – І. Ф. Сінцов. Зміцнення палеонтологічного напряму геологічних досліджень почалось із заснування 1926 р. Інституту геологічних наук Академії наук України та секції палеонтології у системі Укргеолкому. З цих часів започатковано комплексне палеонтолого-стратиграфічне вивчення фанерозою України.

У цей період опубліковано перші видатні праці з палеонтології та біостратиграфії України з вивчення третинних молюсків та їх стратиграфічного значення (М. І. Андрусов, М. О. Соколов). Біостратиграфічні нариси О. В. Гурова щодо палеозою, мезозою, неогену Донбасу, в яких вперше для України широко розглянуто та використано для цілей біостратиграфії палеоботанічні матеріали, опис копальної мікрофауни України, її зоологічне значення та методи дослідження П. А. Тутковського, які створили фундамент вивчення мікрофосилій України. Одеські вчені під керівництвом В. О. Ковалевського розпочали вивчення стародавніх хребетних тощо. Отже, визначено основні групи фосилій, що заклали фундамент подальшого розвитку палеонтологічних і біостратиграфічних досліджень в Україні.

У XIX–XX ст. стратиграфічні побудови обґрунтовувались, головно, малакологічними, меншою мірою палеоботанічними та мікрофауністичними даними.

Результати, досягнуті протягом цього часу, обумовлені тісним науковим зв'язком палеонтологів Академії наук з колегами з університетів Києва, Харкова, Львова, Дніпропетровська, Одеси, гірничих вищих навчальних закладів, палеонтологічних лабораторій і науково-дослідних інститутів, виробничих підрозділів геологічної служби України. До кола досліджень, особливо у другій половині XX ст., залучено багато нових груп фосилій: акритархи, мікро- та макроводорості, спори та пилок, остракоди, трилобіти, брахіоподи, гастроподи, белемніти, корали, губки та ін.

Значні успіхи у стратиграфії пов'язані з **малакологічними дослідженнями** таких видатних учених, як академіки В. Г. Бондарчук та О. С. Вялов, а також відомих фахівців – Д. Є. Айзенверг, В. А. Гинда, Л. П. Горбач, В. О. Горецький, В. О. Зелінська, М. М. Клюшников, П. І. Луцький, О. В. Максимов, Г. І. Молявко, О. М. Онищенко, О. В. Паришев, С. І. Пастернак, Е. Б. Савронь, Ю. І. Селін, О. Д. Сергєєв, О. А. Сорочан, П. Л. Шульга та багато інших. Їх дослідження відображено у фундаментальній одинадцятитомній праці зі стратиграфії України, виконаній Інститутом геологічних наук АН УРСР, а також багатьох робіт Інституту геології та геохімії горючих копалин АН УРСР (м. Львів) ("Стратиграфія і фауна крейдових відкладів заходу України С. І. Пастернака, В. А. Гаврилишина, С. П. Коцюбинського, В. А. Гинди, Ю. М. Сеньковського) та "Луганськгеології" ("Атлас верхньомелової фауни Донбасу"),

де одне з чільних місць належить малакофауні. Творчі колективи, що склалися в Україні е 60–70 роках, фактично продовжили роботу і в 80–90-х роках, хоча умови роботи різко погіршилися. Оскільки практично згорнулися геологорозвідувальні роботи, потреба в палеонтологічних дослідженнях значно зменшилась. Тільки завдяки мудрості, наполегливості та високому авторитетові таких провідних фахівців–малакологів, як О. С. Вялов, А. О. Веселов, П. Ф. Гожик, В. Ю. Зосимович, С. П. Коцюбинський, Д. Є. Макаренко, Г. І. Молявко, С. А. Мороз, І. І. Нікітін, М. Ф. Носовський, С. І. Пастернак, В. А. Присяжнюк, В. М. Семененко та інших палеонтологів, в Україні досить успішно проводили палеонтолого-стратиграфічні роботи. Виходить чимало фундаментальних праць, серед яких такі: "Геология шельфа УССР. Стратиграфия (шельф и побережье Черного моря)" за редакцією Ю. В. Тесленка, "Волино-Поділля у крейдовому періоді" за редакцією С. І. Пастернака, Ю. М. Сеньковського, В. І. Гаврилишина (1987); Р. Й. Лещуха "Ранньокрейдова фауна Рівнинного Криму та Північного Причорномор'я" (1987); В. М. Семененка "Стратиграфическая корреляция верхнего миоцена и плиоцена Восточного Паратетиса и Тетиса" (1987); П. Ф. Гожика, В. А. Присяжнюка "Пресноводные моллюски Правобережной Украины", (1978); К. В. Диканя, Д. Є. Макаренка "Двустворчатые и брюхоногие моллюски верхней юры Днепровско-Донецкой впадины" (1990); В. Ю. Зосимовича "Верхний эоцен, олигоцен, миоцен Субпаратетиса" (1992); С. А. Мороза "Історія біосфери Землі" у двох томах (1996) та багато інших. З'являється багато робіт у журналах та збірниках, зокрема Українського палеонтологічного товариства, які деталізують розчленування відслонень та забезпечують чітку стратифікацію та кореляцію фанерозойських відкладів України, головним наслідком яких стало створення Стратиграфічних схем фанерозойських відкладів України для карт нового покоління (М1:200 000, 1:50 000, 1:25 000).

Відомі малакологи І. М. Барг, М. Я. Бланк, О. С. Вялов, В. І. Гаврилишин, П. Ф. Гожик, В. Ю. Зосимович, Д. Є. Макаренко, С. А. Мороз, В. М. Нероденко, М. Ф. Носовський, В. В. Пермяков, В. І. Полєтаєв, В. М. Семененко, П. Д. Цегельнюк та багато інших брали активну участь у роботі Міжвідомчих стратиграфічних комітетів, у розробці стратиграфічних схем Східно-Європейської платформи, регіональних стратиграфічних схем, плідно працювали за міжнародними проектами та програмами з творчими колективами та фахівцями як ближнього, так і дальнього зарубіжжя. Прикладом такої співпраці є "Atlas Peri-Tethys Palaeogeografical Maps" (В. М. Семененко, В. Ю. Зосимович, М. М. Іванік, А. С. Андреєва-Григорович та інші, 2000).

Останніми роками спостежується активізація малакологічних досліджень. За спеціальністю палеонтологія і стратиграфія захистили: докторську дисертацію О. М. Васильєв "Палеобіогеохімічний аналіз геоісторичних подій (на прикладі кайнозою півдня та південного заходу Східно-Європейської платформи" (2005), яка репрезентує методологічні і методичні розробки Харківської школи малакологів, довгі роки очолювану В. П. Макридіним та А. А Березовський "Бівальвії середнього і верхнього еоцену Платформної України: таксономічна ревізія, еволюція, палеогеографія і палеоекологія" (2010); кандидатські дисертації: О. Ю. Аністратенко, С. Г. Бакаєва, Г. І. Гоцанюк, І. І. Іщенко, В. В. Рудюк, І. В. Шайнога, І. М. Мар'яш, Я. С. Курепа, З. З. Хевпа та ін.

Вийшли друком декілька монографій, зокрема Р. Й. Лещуха, В. В. Пермякова, Б. П. Чайковського "Юрські відклади півдня України" (1999); І. М. Барга, Ю. Д. Степаняка "Стратиграфия и геологическое развитие Равнинного Крыма и Керченского полуострова в миоценовую эпоху" (2003); Л. М. Якушина, О. В. Іванова "Краткий

атлас позднемеловых двустворчатых моллюсков юго-востока Восточно-Европейской платформы" (1999); П. Ф. Гожика "Понтичні прісноводні молюски півдня України і Молдови" (2002) та "Пресноводные моллюски позднего кайнозоя Юга Восточной Европы" (2006), В. В. Аністратенко, О. Ю. Аністратенко "Фауна Украины" т. 29, "Моллюски" (2001) та ін.

Палеоботанічні дослідження в Україні мають понад сторічну історію, що обчислюється з часу видання (1872) праці А.В. Гурова "Ископаемые органические остатки Донецких каменноугольных осадков". Їх проводили колективи Києва, Львова, Луганська, Чернігова, Дніпропетровська, Артемівська. Найбільш чисельним був колектив палеоботаніків Інституту геологічних наук НАН України, який очолювала член-кор. АН УРСР Є. О. Новік. Стратиграфія карбонових відкладів, закономірності розвитку кам'яновугільних флор, питання вугленакопичення – це ті напрями, що розробляли під її керівництвом такі фахівці, як О. І. Анісімова, Т. А. Іщенко, О. П. Фісуненко, О. К. Щоголев. Мезокайнозойські флори досліджували Е. Е. Мігачева, Ф. А. Станіславський, Ю. В. Тесленко, Н. Я. Шварьова та ін.

О. П. Фісуненко чимало вніс у теорію і методологію стратиграфії, аналіз натурфілософської проблеми часу в геології, в баченні шляху детального розвитку стратиграфії фанерозою з урахуванням загальних закономірностей еволюції біосу і земної кори.

О. К. Щоголев започаткував новий синтетичний біолого-геолого-географічний науковий напрям у палеоботаніці – палеофітогеоценологію. На відміну від усіх інших напрямів класичної палеоботаніки, за головний об'єкт досліджень взято поклад рослинних решток і після першого рівня синтезу – фітогеоценоз як структуризовану єдність живого і косного. Особливе значення палеофітогеоценології в закладанні основ перетворення стратиграфії в науку стратономію шляхом її екологізації, геологізації і втілення нової методології. Його справу продовжує канд. геол-мін. наук Н.І. Бояріна.

Світове визнання отримали праці Ф. А. Станіславського з вивчення листової флори тріасу північно-західних окраїн Донбасу.

Ю. В. Тесленко вивчив флори юри та кайнозою, розробив концепцію етапності розвитку рослинного покриву Землі залежно від зміни хімічного складу атмосфери. Визначено вертикальну ботаніко-географічну зональність східних районів Тетіса і Паратетіса в міоцені і пліоцені. Його напрацювання продовжує С. О. Молчанов, який проводить дослідження з порівняльного вивчення еоценової, олігоценової та неогенової флор Китаю як анцестральних для флор України.

Значний доробок з вивчення **палінології** палеозою метаморфізованих порід Мармароського масиву міститься у працях Л. О. Сергеєвої. Рослинні угруповання башкирського і московського ярусів карбону досліджувала О. П. Губська. Н. І. Боярина для регіональних біостратиграфічних кореляцій використовує рослинні угруповання пермі. Колектив палінологів, який довгий час очолювала С. І. Іносова (м. Артемівськ, нині – м. Бахмут), вивчив видовий склад карбонових флор, провів розчленування і кореляцію товщ південного Донбаського району і зіставлення зі стратотиповими розрізами Західної Європи. В. К. Тетерюк розробив стратиграфію вугленосних товщ Переддобрузького палеозойського прогину, І. Г. Панкова – класифікацію гумідного вугілля. У Дніпровсько-Донецькій западині Л. П. Кононенко досліджувала міжсольові фаменські відклади, вивчила спори девону. Залишки судинних рослин карбону в метаосадових товщах Українського щита, Карпат, Добруджі вивчено Є. А. Асєєвою, В. В. Фуртесом та

Т. П. Міхницькою. В. В. Фуртес виділив печінкові мохи з карбонатних відкладів білокоровицької структури та уточнив стратиграфію кам'яновугільних відкладів північно-західної частини Дніпровсько-Донецької западини. За формаційним аналізом А. В. Іваніна у вугленосних відкладах Львівсько-Волинського басейну охарактеризувала циклічність розподілу спор і пилку та ценотичні ознаки палінофітоценозів вуглистої формації. Палінокомплекси з тріасових відкладів Донбасу дослідив О. Є. Глузбар. Г. Г. Яновська відтворила рослинний покрив та етапність його розвитку в тріасовому та юрському періодах на території України і Молдавії. М. Є. Огородник дослідила екосистеми юрського часу у Передкарпатті. Палінологічну характеристику флор кайнофіту відображено у працях Р. Н. Ротман, А. А. Міхеліс, Л. А. Портнягіної, В. В.Коралової, М. А. Воронової, С. В. Сябряй, О. А. Сіренко, М. С. Комар, О. А. Шевчук, В. Ю. Очаковського та ін. М. А. Воронова монографічно описала та систематизувала спори і пилок ранньої крейди України; визначено етапність розвитку ранньокрейдових флор, простежено широтну зональність, реконструйовано палеоландшафти на території Східно-Європейської платформи. Її дослідження продовжує О. А. Шевчук, розробляючи біостратиграфію крейдових відкладів за палінологічними даними. С. В. Сябряй вирішила проблему становлення і тенденції розвитку неогенової флори Карпат, реконструювала умови формування палеогенових та неогенових вугленосних формацій України та Угорщини. О. А. Сіренко розробила критерії стратиграфічного розчленування пліоцен-плейстоценових відкладів за палінологічними даними. М. С. Комар досліджує характер зміни спорово-пилкових спектрів плейстоцен–голоценових відкладів півдня України.

Мікропалеонтологія – це практично нанотехнологія в геології з великою роздільною здатністю, що дає змогу як на макро-, так і на мікрорівнях вирішувати теоретичні і прикладні задачі. Починаючи з методичної розробки мікропалеонтологічної концепції П. А. Тутковського, – фундатора мікропалеонтологічної школи в Україні, яку досить ефективно розвивала його учениця О. К. Каптаренко-Чорноусова, – мікропалеонтологія в Україні набуває чільного значення у детальному розчленуванні відкладів за різномасштабного геологічного картування та пошуків корисних копалин, у палеогеографічних та палеоседиментологічних реконструкціях, у вирішенні біостратиграфічних, геоісторичних проблем докембрію та фанерозою України.

Практично у всіх відділеннях ПТ НАН України в наукових і виробничих установах існували та існують мікропалеонтологічні осередки з вивчення **форамініфер**. Найбільші за кількістю зосереджені в Києві (Інститут геологічних наук НАН України), Львові (Український державний геологорозвідувальний інститут, Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України, Львівський університет), Дніпропетровському, Харківському та Одеському університетах, у Полтаві ("Полтавнафторозвідка"), Криму ("Кримгеологія") тощо. Ці колективи представлені такими палеонтологами, як О. К. Каптаренко-Чорноусова, В. Я. Дідковський, М. В. Вдовенко, І. В. Венглінський, Б. Ф. Зернецький, М. М. Іванік, В. Г. Янко, О. В. Антонишин, Л. В. Башкіров, Н.Я. Бояринцева, Н.Є. Бражнікова, Ю.В. Вернигорова, Л.В. Виниченко, А.М. Волошина, Л. Н. Голубничая, А. Д. Грузман, Н. В. Дабагян, Л. О. Дігас, В. Г. Дулуб, В. І. Єфіменко, Н. І. Жабіна, В. Є. Желєзняк, Т. А. Іванова (Стефанська), І. Д. Коненкова, О. Р. Конопліна, Г. О. Кравчук, Є. Я. Краєва, О. С. Ліпнік, Н. В. Маслун, М. А. Менкес (Ткачук), Л. Г. Мінтузова, Л. С. Пішванова, Л. Ф. Плотнікова, Л. Г. Пономарева, П. Д. Потієвська, Л. В. Проснякова (Іванова),

Д. М. П'яткова, С. В. Разумейко, Т. С. Рябоконь, Н. Г. Савенко, Я. В. Совчик, Н. А. Трофимович, К. Л. Хлопонін, В. Г. Янко, М. В. Ярцева та ін.

Ці дослідники значну увагу приділили питанням біостратиграфії, детальному розчленуванню розрізів, проте не менша частка належить фундаментальним дослідженням, зокрема, вивченню філогенії та систематики форамініфер (В. Я. Дідковський, О. К. Каптаренко-Чорноусова, Б. Ф. Зернецький, В. Г. Янко, Л. Ф. Плотнікова, Н. В. Дабагян, Є. Я. Краєва, Т. С. Рябоконь, В. І. Єфіменко), речовинного складу стінки черепашок (О. С. Вялов, О. К. Каптаренко-Чорноусова, В. Я. Дідковський, Л. О. Дігас, Н. В. Маслун, Л. Ф. Плотнікова).

В Інституті геологічних наук НАН України розроблено методику вивчення біогеохімічної будови черепашок форамініфер і показано значення біогеохімії мікрофосилій для систематики, палеоекології, палеогеографії (М. М. Іванік, Н. В. Маслун, С. О. Козак, В. П. Усенко).

Приділено увагу та методичним аспектам вивчення форамініфер, зокрема, математичним методам (евристичне моделювання), спектрометричним дослідженням, застосуванню електронної мікроскопії. Наприклад, Б. Ф. Зернецький для вивчення внутрішньої будови нумулітид уперше застосував електронний мікроскоп. А в дисертаційних роботах з мікропалеонтології останніх років (Ю. В. Вернигорова, Т. А. Іванова, Н. А. Трофімович та ін.) електронна мікроскопія є вже обов'язковою складовою, що демонструє сучасний рівень досліджень.

Пріоритетного розвитку набуває **мікроальгологічний напрям**, особливо такі ортостратиграфічні групи, як нанопланктон, діноцисти, діатомеї тощо.

Нанопланктон – одна з найважливіших груп для вирішення проблем біозонування мезокайнозойських відкладів, відображена у фундаментальних працях С. І. Шуменка (зокрема, започатковано серію довідникового посібника з мікрофауни СРСР, т. 1 "Вапняковий нанопланктон"), А. С. Андреєвої-Григорович, С. А. Люльєвої, А. М. Романів, у дослідженнях Є. М. Богданович, Д. О. Ваги, А. В. Матвєєва, Н. А. Савицької, А. В. Шумника, Є. А. Соляника.

Вивчення органікостінного мікрофітопланктону – цистдинофітових водоростей **(диноцист)** з метою детального розчленування розрізів створення біозональних шкал – проведено А. С. Андреєвою-Григорович, С. А. Люльєвою, Н. А. Савицької, А. Б. Стотландом, Т. В. Шевченко.

Діатомеї – група, надзвичайно важлива для створення біозональних біостратиграфічних шкал теригенно-кременистих відкладів кайнозою, репрезентована в Україні працями О. П. Ольштинської, Ю. А. Тимченко, О. С. Огієнка та ін. Створено комп'ютерний "Атлас викопних діатомових водоростей кайнозою України".

В. В. Кир'янов дослідив **акритархи** докембрію України, розробив стратиграфічну схему цих відкладів та виконав їх кореляцію з Сибірською платформою. О. О. Асєєва виділила сім вендських комплексів акритарх. А. А. Іщенко, досліджуючи синьо-, жовто-зелені, зелені, червоні і бурі водорості, дійшла висновку, що вони існували в довендський час, і використала їх для стратиграфічних і палеогеографічних реконструкцій південно-західної частини Східно-Європейської платформи. О. І. Берченко детально вивчила вапнисті водорості з відкладів турнейського і візейського ярусів Дніпровсько-Донецької западини, розробила літолого-фаціальні критерії пошуків біогермних споруд візейського віку за мікрофаціями і водоростями. В. І. Єфіменко провела зональний поділ пограничних нижньо-верхньокам'яновугільних (міссісіпсько-пенсильванських)

відкладів за вапнистими водоростями, визначила критерії проведення серединної межі карбону за вапнистими водоростями. Харові водорості пізнього силуру Волино-Поділля, карбону Донбасу, тріасу та нижньої крейди Дніпровсько-Донецької западини, Львівського і Переддобрузького прогинів досліджував І. М. Шайкін. Рідкісні знахідки антропогенових харофітів описав А. Я. Сайдаковський.

Остракоди – група, якій, порівняно з форамініферами і нанопланктоном, приділяють значно менше уваги. Остракоди палеозою досліджували С. В. Горак, В. С. Крандієвський. Вивченням мезозойських остракод довгі роки займалась М. М. Пермякова. Наслідком цих досліджень стало обґрунтування стратиграфічних підрозділів за остракодами, створення палеонтологічного довідника. Кайнозойські остракоди більше використовують для стратифікації відкладів, про що свідчать праці В. Г. Шеремети, Ю. Б. Люльєва, В. А. Коваленка. Н. І. Дикань розробила теоретичні засади систематичного вивчення викопних остракод, опублікувала довідник-визначник "Четвертинні остракоди України". Останнім часом з'явилися праці молодих фахівців з біостратиграфії крейдових (Ю. В. Діденко) та міоценових відкладів (О. В. Бондар).

Радіолярії – група, вивчення якої в Україні має давню історію (А. В. Гуров, П. А. Тутковський, О. К. Каптаренко-Чорноусова, В. С. Горбунов, П. Ю. Лозиняк). Однак, попри її ортостратиграфічність, особливу значущість у розчленуванні кременистих порід, зараз цю групу в біостратиграфії мезокайнозою України практично не використовують через відсутність фахівців.

Губки. М. М. Іванік заснував новий напрям мікропалеонтології – біостратиграфію за рештками губок (мікроспонгіофосилії). На підґрунті принципово нового методичного підходу до вивчення губок із застосуванням евристичного моделювання проаналізовано проблеми систематики губок, створено паратаксономічну класифікацію спікул губок, що уможливила їх застосування для стратифікації кремениcто-теригенних відкладів кайнозою.

За **конодонтами,** Т. І. Немировська, Д. М. Дригант, О. М. Липнягов, Р. Й. Козицькоа, З. А. Косенко та інші. розробили біозональні шкали силуру, девону, карбону України.

Морські палеонтолого-стратиграфічні дослідження. Значним є внесок українських палеонтологів і стратиграфів у вивчення стратиграфії і палеонтології океанічних осадків, започаткований член-кор. АН УРСР В. Я. Дідковським, які проводили за матеріалами численних морських експедицій у Світовому океані та внутрішніх морях (П. Ф. Гожик, Б. Ф. Зернецький, М. М. Іванік, В. М. Семененко, Д. Є. Макаренко, В. С. Горбунов, Н. В. Маслун, Л. О. Дігас, Н. І. Дикань, Д. М. П'яткова, О. П. Ольштинська). Матеріали рейсів опрацьовували палеонтологи А. С. Андрєєва-Григорович, Н. В. Дабагян, С. А. Люльєва, Ю. В. Вернигорова. Участь у програмі глибоководного буріння "Гломар Челленджер" безпосередньо брали С. І. Шуменко (стратифікація за нанопланктоном свердловин у Атлантичному океані і Чорному морі), М. М. Іванік (стратифікація свердловин у районі Фолклендських островів).

Ведуться палеонтолого-стратиграфічні дослідження в Приантарктичних морях (П. Ф. Гожик, М. М. Іванік, О. П. Ольштинська, О. С. Огієнко, Ю. В. Вернигорова та ін.). В Першій Антарктичній експедиції Академії наук СРСР (1955–1956) геологічні дослідження радянських геологів очолював перший президент Українського Палеонтологічного товариства О. С. Вялов. Ініціатором створення та першим директором центру Антарктичних досліджень НАН України є нинішній президент Палеонтологічного това-

риства, академік НАН України П. Ф. Гожик. Така успадкованість наукових пріоритетів є запорукою того, що морська мікропалеонтологія розвиватиметься і в подальшому, як свідчать останні публікації та захист дисертацій (Ю. В. Вернигорова, Г. О. Кравчук, О. С. Огієнко, Ю. А. Тимченко та ін..) Численні морські експедиції у Світовому океані та внутрішніх морях, крім вирішення фундаментальних проблем геології, мають за кінцеву мету прогнозування, пошуки, розвідку та розробку рудних та нерудних (зокрема вуглеводнів) корисних копалин. Результати цих робіт висвітлено у багатьох монографіях, де палеонтолого-стратиграфічний блок є обов'язковим компонентом прогнозу.

Цей далеко не повний перелік палеонтологічних досліджень в Україні доводить, що вирішення головних завдань стратиграфії – хроно- та регіонально-стратиграфічної – з метою створення стратиграфічної бази як інструменту для геологічного картування та пошуків корисних копалин спирається на міцне підґрунтя.

На часі з метою наукового та методичного забезпечення регіональних геологічних досліджень, зокрема створення Держгеолкарти-200, є вирішення багатьох стратиграфічних проблем:

1. Загального (глобального) рівня – визначення статусу застосування нової редакції Міжнародної стратиграфічної шкали (МСШ) та приведення у відповідність хроностратиграфічних підрозділів у схемах фанерозою України, визначення рівнів глобальних стратиграфічних меж ярусів згідно з рекомендаціями з вибору Точки глобального стратотипу меж (ТГСГ), визначення обсягів ярусів, що мають статус неофіційних у МСШ (наприклад, яруси карбону та крейди) тощо.

2. Регіонального рівня – ревізія регіональних підрозділів усіх систем фанерозою, створення біозональних палеомагнітних шкал, розробка, модернізація кореляційних стратиграфічних схем відповідних структурно-тектонічних регіонів України.

3.

3) Місцевого рівня – комплексна ревізія окремих стратонів, уточнення і затвердження єдиної індексації, створення місцевих стратиграфічних схем з урахуванням нових даних.

В Україні превалюючим є напрям традиційної стратиграфії, спрямований на подальшу деталізацію стратиграфічних схем на комплексному методичному підґрунті. Розвивається і такий напрям пізнання еволюції біосфери, як подійно-динамічна стратиграфія. Вже у XIX ст. настанови на створення геолого-палеонтологічного літопису докембрію і фанерозою. В оригінальному вченні П.А. Тутковського про біосферу, що було створено незалежно від академіка В. І. Вернадського, концепція біосфери як сукупності живих організмів, які не можуть існувати поза іншими сферами, ґрунтується на еволюційній зміні біосфери *"за час геологічної історії Землі щодо багатства форм та кількості осіб та щодо висоти їх організації"*. І зараз, коли на часі створення Геохронологічного календаря, в пізнанні етапів розвитку біосфери особливого значення набувають геолого-палеонтологічні аспекти, у яких відображаються просторово-часові закономірності функціонування відповідних систем фанерозою.

Фундаментальними розробками в галузі стратиграфії є побудови різнорангових стратиграфічних моделей фанерозойських відкладів України для різномасштабного поверхневого та глибинного картування на засадах поєднання таких принципів: системності (стратосистемності), ієрархічності, циклічності, аналогій і кореляції та методів – біо-, літо-, цикло-, сейсмо-, хемо-, магнітостратиграфічного,

палеоекологічного, палеогеографічного, фаціального, седиментологічного, подійно-стратиграфічного, структурно- тектонічного.

У річищі вирішення цих проблем з метою обґрунтування та створення нового покоління місцевих і регіональних стратиграфічних схем палеозою України ведеться активна творча розробка питань систематики і номенклатури найважливіших у біостратиграфічному відношенні груп викопних організмів: акритарх пізнього докембрію та раннього кембрію; трилобітів ордовику; граптолітів силуру; водоростей пізнього девону та карбону; форамініфер карбону; спіриферид раннього карбону Східної Європи; конодонтів візе Алжиру та візе–серпухову Іспанії, а також середнього карбону і касимова Донбасу; птеридоспермів пізнього карбону Донбасу.

За аналізом змін біоти, зокрема, макрофауни, форамініфер, нанопланктону, флори та геологічних подій, обґрунтовуються межі відповідних регіональних стратиграфічних підрозділів мезозою України, проведено кореляцію хроно-, магніто- та біостратиграфічної шкал мезозою України.

За палінологічними та палеоботанічними даними відтворено палеоландшафтні та кліматичні умови в карбоні та мезокайнозої України; реконструйовано основні вікові рівні змін складу рослинних угруповань України у мезокайнозої та виявлено взаємозв'язок їх з геологічними подіями.

За викопними та сучасними органічними рештками (викопні та сучасні молюски, дрібні, крупні форамініфери, викопні остракоди, нанопланктон, тинтініди, радіолярії, органікостінний мікрофітопланктон, спори та пилок) розроблено та обґрунтовано палеогеографічні, еволюційні та палеоекологічні критерії стратиграфічного поділу порід кайнозою з метою вдосконалення стратиграфічних схем; відтворено палеоседиментаційні особливості басейнів та закономірності формування корисних копалин, зокрема, родовищ нафти і газу, розсипних родовищ, будівельних матеріалів тощо. Розроблено та опрацьовано новітні методики, зокрема застосування радіобіохронологічних та мікропланктонних даних, що дає змогу проводити пряму кореляцію регіоярусів кайнозою України з океанічними загальними шкалами.

Розроблено нові кореляційні засади розчленування антропогену, розглянуто проблеми міжрегіональної кореляції стратиграфічних схем Східної і Західної Європи.

Для цього проведено теоретичне обґрунтування та інтегрування результатів просторово-часового розподілу реально існуючих формаційних систем, з'ясовано закономірності мінливостей палеобіономічних, палеобіогеографічних, палеоекосистемних, палеотектонічних (формаційних), геодинамічних, палеоседиментаційних та інших процесів і подій, що відображені у стратиграфічних підрозділах. У детальній стратифікації, побудові стратиграфічних схем застосовують як традиційні (біо- та літостратиграфічні), так і спеціальні (сейсмо-, магніто-, клімато-, циклостратиграфічні) методи для виділення різнорангових стратонів.

Біо- та літостратиграфічні методи допомагають вивчати лише окремі частини розрізу (через незначний відбір керна у свердловинах, фрагментарність розрізу у відслоненнях), а сейсмо-стратиграфічний, непрямий метод геологічних досліджень часто є єдиним інструментом відтворення цілісної будови осадових товщ.

У розробці детальної місцевої стратиграфії головними критеріальними чинниками є біо- та літостратиграфічні. Застосовується комплекс викопних решток груп з різною роздільною здатністю: молюски, брахіоподи, остракоди, форамініфери, тинтиніди, радіолярії, діатомеї, нанопланктон, диноцисти, спонгіофауна, спори та пилок тощо. Розробка біозональних стандартів як за ортостратиграфічними групами, так із залученням паратаксономічних груп фауни і флори, виділення датованих рівнів як регулятивних і корелятивних орієнтирів стратиграфічних досліджень, визначення обсягів меж різнорангових стратиграфічних підрозділів з урахуванням різноманітних процесів і подій відкриває можливості деталізації регіональних схем та біостратиграфічних шкал.

За аналізом змін біоти та геологічних подій обґрунтовуються межі відповідних регіональних стратиграфічних підрозділів, кореляції хроно-, магніто- та біостратиграфічної шкал фанерозою України.

За викопними та сучасними органічними рештками розроблено та обґрунтовано палеогеографічні, еволюційні та палеоекологічні критерії стратиграфічного поділу порід фанерозою; відтворено палеоседиментаційні особливості басейнів та закономірності формування корисних копалин, зокрема, родовищ нафти і газу, розсипних родовищ, будівельних матеріалів тощо. Розроблено та опрацьовано новітні методики, зокрема застосування радіобіохронологічних та мікропланктонних даних, що дає змогу проводити пряму кореляцію регіоярусів кайнозою України з океанічними загальними шкалами. Визначено нові кореляційні засади розчленування відкладів, розглянуто проблеми міжрегіональної кореляції стратиграфічних схем Східної і Західної Європи. Згідно з розробленою системною методологією побудови різнорангових стратиграфічних моделей нафтогазогенеруючих фанерозойських відкладів розроблено та модернізовано регіональні і місцеві стратиграфічні схеми фанерозою України.

Перспективними напрямами палеонтології і стратиграфії є:

▪ створення інтегрованих стратиграфічних, біостратиграфічних, мікро- та макропалеонтологічних моделей для визначення співвідношень, кореляції мікро- і макроеволюції, темпів, ритмів, циклічності біотичної та геологічної історії докембрію та фанерозою;

▪ удосконалення біохронологічних, седиментометричних шкал відповідно до вимог міжнародних стандартів;

▪ міжрегіональна детальна кореляція докембрійських і фанерозойських відкладів України та інших регіонів.

У наш час набуває розвитку чотиривимірна геологія, яка до своїх досліджень у традиційних трьох вимірах (3D) залучає ще четвертий – фактор часу. Простежується тенденція безекспедиційних досліджень як на суходолі, так і в морських акваторіях. У цьому аспекті головною проблемою стратиграфії стає аналіз та узагальнення багаторічної (практично XIX–XX ст.) інформації з палеонтології та стратиграфічної будови докембрію та фанерозою України. У зв'язку з цим, оптимальним і найдоцільнішим є використання комп'ютерних технологій, які допомагають об'єднати на новому функціональному рівні бази даних, методи, системні та прикладні програми у вигляді сучасного інтегрованого інформаційного середовища.

Створення інтегрованих подійно-стратиграфічних моделей окремих структурно-тектонічних регіонів та басейнів сприятиме розшифруванню процесів і явищ геологічного літопису, відповідно, і розвитку вчення про Біосферу.

Петро Гожик, Роман Лещух, Нінель Маслун, Валентина Єфіменко, Наталя Жабіна, Володимир Очаковський, Ірина Супрун